

Gróf K., Németh S. (2022): A települések ellenálló-képességének előfeltételei, tényezői és modellszerű alkalmazási lehetőségei egy kisváros, Bük példáján. CITY.HU Várostudományi Szemle. 3(1), 119–135.

A települések ellenálló-képességének előfeltételei, tényezői és modellszerű alkalmazási lehetőségei egy kisváros, Bük példáján

Gróf Katalin¹ – Németh Sándor²

Absztrakt

Az utóbbi években felértékelődött a települések kríziseknek való ellenálló-képességének fejlesztése. Ennek előfeltételei, tényezői és modellszerű alkalmazási lehetőségeit jelen tanulmány egy nyugat-dunántúli fürdőváros, Bük válságkezelésének példáján keresztül mutatja be. A cél annak vizsgálata, hogy a település adott előfeltételeiből, tényezőiből és tulajdonságaiból lehet-e olyan általános következtetéseket levonni, amelyek másutt modellként alkalmazhatók lehetnek a kríziskezelésben. Az ellenálló-képesség külső előfeltételei közt a gazdálkodási környezetet, azon belül a közigazgatás-szervezés és az infrastruktúra-gazdálkodás megszervezését, a közszolgáltatások és közintézmények rendszerét szükséges megvizsgálni. A településrendezés feladata a tervezett beruházások beillesztése a település meglévő műszaki-szerkezeti adottságaiba. Az ellenálló-képesség belső előfeltételei pedig a történelmi adottságokból fakadnak, miszerint Bük agrárfaluból pár évtized alatt fürdővárossá nőtt, megyei szinten is számottevő költségvetéssel. A fejlesztéseknél az idegenforgalmi és a közszolgáltatási szempontok mellett az ipari kapacitás stabilitása is lényeges szempont, amelyek együttes, harmonikus bővülése Bük rezilienciáját növeli. Ezt támasztja alá, hogy a Covid világjárvány következtében kialakult gazdasági válság során is zavartalanul tudta folytatni nagyberuházásait. A gazdasági erő könnyebbé teszi a közszolgáltatások fejlesztését. Az erőteljes ipari és a turisztikai szektor mellett az agrárhagyományok a turizmus szolgálatába állíthatók. A rurális településarculat és -szerkezet urbánus fejlesztéseinek összhangját szükséges megteremteni. A településfejlesztési koncepciók és stratégiák megfelelő, átfogó, részletes kidolgozása biztosítja egy település fejlesztési célkitűzéseinek

¹ PhD, közgazdász, Büki Közös Önkormányzati Hivatal, grof.katalin@buk.hu

² PhD, adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Savaria Egyetemi Központ, Bük Város Polgármestere, nemeth.sandor.nyme@gmail.com

hosszú távú fenntarthatóságát. Bük településfejlesztési koncepciója, valamint településfejlesztési, településüzemeltetési, gazdasági, infrastrukturális, településarculati céljai példával szolgálhatnak más településeknek a rezilienciájuk erősítésében.

Kulcsszavak: településfejlesztés, ellenálló-képesség, reziliencia, válságkezelés, város-gazdálkodás

Abstract

In recent years, the development of municipal resilience to crises has been valued. This study presents its preconditions, factors and model-like application possibilities through the example of the crisis management of Bük, a Hungarian spa town. The aim is to examine whether general conclusions can be drawn from the specific preconditions, factors and properties of the settlement, which can be used as a model in crisis management elsewhere. Among the external preconditions of resilience, it is necessary to examine the economic environment, including the organization of public administration and infrastructure management, the system of public services and public institutions. The task of municipal planning is to integrate the planned investments into the existing technical and structural properties of the settlement. The internal preconditions for resilience derives from the historical circumstances, according to which Bük grew from an agricultural village to a spa town in a few decades, with a considerable budget at the county level as well. In addition to the aspects of tourism and public services, the stability of the industrial capacity is also an important aspect of the developments. The combined, harmonious expansion of these aspects increases the resilience of Bük. This is supported by the fact that the local government was able to continue its large investments without disturbance even during the economic crisis caused by the Covid pandemic. Economic strength makes it easier to develop public services. In addition to the strong industrial and tourism sectors, agricultural traditions can be put at the service of tourism. It is necessary to create harmony with the urban developments of the rural settlement image and structure. The appropriate, comprehensive and detailed development of municipal development concepts and strategies ensures the long-term sustainability of development objectives. The urban development concept of Bük, furthermore, the development, municipal management, economic, infrastructural, and settlement image goals of the town can serve as an example to other municipalities in strengthening their resilience.

Keywords: municipal development, resistance, resilience, crisis management, urban management

Bevezetés

A települések fejlődési képességeiről, ellenálló-képességének fejlesztési lehetőségeiről könyvtárnyi szakirodalom áll rendelkezésre. Európában és hazánkban a XIX. század második felétől, a modern nemzetállamok kialakulásától kezdve beszélhetünk központi-tervezett és szervezett, területileg és ágazatilag átfogó terület- és településfejlesztési beavatkozásokról.

A mintegy másfél évszázad alatt felhalmozott tapasztalatnak köszönhetően az európai integráció elmélyülésével és kiterjesztésével együtt a kontinensen a terület- és településfejlesztésnek egy új, mennyiségi és minőségi jellemzői alapján a világon egyedülálló színvonalú szemlélete, célrendszere, módszertana és finanszírozása alakult ki. Az Európai Unió az egyetlen olyan makrointegráció, amely külön pénzügyi alapot képez a nemzetállamainak határait céljaiban és területében átharántoló fejlesztési programok megvalósítására. A hazai terület- és településfejlesztési politika rendszerváltás utáni történetének legfontosabb célja az volt, hogy minél gyorsabban és zökkenőmentesebben illeszkedjen ebbe a rendszerbe. Az 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről jelentette az első EU-konform jogszabályt, amely meghatározta az uniós elvárásoknak megfelelően a területfejlesztés cél-, eszköz- és intézményrendszerét (TFT 1996).

Az ezredfordulótól induló előcsatlakozási alapok lehívása adta az új jogszabályi környezet vizsgamunkáját, majd a 2007–2013 közötti első, a 2014–2020-as második után a 2021–2027-es harmadik, jelenleg is futó teljes költségvetési időszak végrehajtásával elsajátítottuk az uniós módszereket. Ez különösen azért fontos, mert a 2004-es csatlakozásunk óta szinte teljes egészében a közösségi támogatások fedezik a területfejlesztési beavatkozások fedezetét, napjainkban 85%-át, korábbi években akár a 97%-át is.

Ez a nagyfokú kitettség előnyt jelentett abból a szempontból, hogy már a költségvetési ciklus elején az operatív programok mentén a tagállamok számára dedikált források jól kiszámítható módon lehívhatók. Hátrányt okoz viszont akkor, amikor valamilyen ok miatt késik vagy bizonytalanná válik a folyósításuk. Ilyen kockázati tényező volt a COVID-19 járvány és most – e sorok írásakor – a magyar kormány és az Európai Bizottság közötti vitás kérdések miatti forrásbefagyasztás. Ilyen esetekben szinte teljes egészében leáll a területfejlesztési források felhasználása, hiszen azonnal vagy egyáltalán nem lehet pótolni nemzeti finanszírozással a kieső közösségi pályázatokat.

A 2020 elején kirobbant koronavírus-világjárvány viszont felülírta a célokat, protokollokat, a helyi fejlesztések esetén is megdőlt a mindenáron való növekedés favorizá-

lása a már meglévő rendszerek működtetési feltételek biztosításával szemben. A krízis-kezelés gyakorlatilag állandóvá vált, és ennek a fényében felértékelődött a települések belső erőforrásainak mozgósítása, ellenálló-képességének fejlesztése (Hegedüs 2020).

A reziliencia definícióját az alkalmazkodóképességgel, egyensúlyi állapotra törekvéssel lehet megfogalmazni. Pirisi (2019) szerint a reziliencia ugyanakkor a társadalmi, gazdasági, politikai és ökológiai feltételekhez való folyamatos alkalmazkodás mellett a közösség működőképességének megőrzését, a saját készségek és tudás bővítésére és struktúra megújítására való képességet, valamint ezáltal a közösség kiszolgáltatottságának csökkentését is magában foglalja.

A rezilienciával, mint társadalomtudományi koncepcióval főként a 2008-as gazdasági világválság után kezdett el foglalkozni a szakirodalom (Pirisi 2019). Buzási és Csizovszky (2023) városfejlesztési tanulmányokat rendszerező kutatásuk keretében feltárták, hogy 2008-tól kezdődően, de legfőképp 2015-től jelentősen megnövekedett a városok fenntarthatóságával és ellenálló-képességével foglalkozó tanulmányok száma. A 2020-ban bekövetkezett koronavírus okozta krízis azonban még inkább felerősítette a települések vonatkozásában a reziliencia jelentőségét.

Illeszkedve a szerzők Bük város fejlődési képességéről és fejlesztési lehetőségeiről szóló korábbi kutatásához (Gróf, Németh 2022) jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy egy nyugat-dunántúli fürdőváros, Bük a válságkezelésnek milyen előfeltételeivel és tényezőivel rendelkezik, a városfejlesztési koncepciók, az integrált településfejlesztési stratégia elemeire fókuszálva. Továbbá célja annak vizsgálata, hogy ezekből a tényezőkből, tulajdonságokból lehet-e olyan általános következtetéseket levonni, amelyek más helyi önkormányzatoknál modellként alkalmazhatók lehetnek a krízis-kezelésben.

Az ellenálló-képesség külső előfeltételei: a gazdálkodási környezet

A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (ÖTV) és annak módosítása, a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló CLXXXIX. törvény (MÖTV) egyaránt lehetőséget biztosít arra, hogy a helyhatóságok közszolgáltatásokat ellátására intézményeket alapítson és azok működtetésére állami forrásokat igényeljen. Ebben a tekintetben a két önkormányzati törvény között az az alapfilozófiai különbség, hogy amíg az ÖTV normatív formában, addig a MÖTV feladatfinanszírozás útján határozza meg az állami hozzájárulás mértékét.

A normatív finanszírozás az ellátandó feladat mértékével, ellátotti körével egyenesen arányban álló támogatást nyújtott, a feladatfinanszírozás esetén viszont figyelembe veszik a helyhatóságok adóerő-képességét, tehát a gazdagabb településektől nagyobb hozzájárulást várnak el, a szegényebbeknél adott esetben a központi költségvetési támogatás elegendő a feladat ellátásához. A normatív finanszírozás mértéke az önkormányzatiság első harminc évében egyre jobban elvált a valós költségektől, és ez a 2010-es évek elejére a helyhatóságok tömeges eladósodáshoz vezetett. A feladatalapú finanszírozás területfejlesztési szempontból igazságosabbnak tűnik, hiszen világossá teszi azt a kormányzati szándékot, hogy a leszakadó térségekben is legalább ugyanazokat a közszolgáltatásokat kell ellátni, mint a dinamikus zónákban. Az eljárásnak azonban vannak árnyoldalai, hiszen egyrészt ösztönzi a zsugorodó népességű és gazdaságú településeken újabb költséges, a beruházás elindításának pillanatában is fenntarthatatlannak látszó intézmények telepítését, másrészt a demográfiai és ökonómiai szempontból is gyarapodó helységekből lassítja azokat. Éppen ott ad bátorítást, ahol kérdéses az adott feladat ellátásának a hosszú távú fenntarthatósága és ott bizonytalanít el, ahol nem kérdés a létjogosultsága.

A közszolgáltatások, közintézmények telepítése és működtetése ugyanis egyszerre átok és áldás a helyhatóságok számára. Nélkülük nehéz vonzó települési miliőt kialakítani, velük viszont nehéz stabil gazdasági környezetet létrehozni. Ennek oka az, hogy a mai magyar település- és területfejlesztési politika alapvetően a fejlesztéseket pártolja, azok üzemeltetését viszont elhanyagolja. Ha azt az ökölszabályt alkalmazzuk kalkulációként, hogy egy beruházás bekerülési költségének kb. 8–10%-a a létrehozott új intézmény éves működtetési költsége, akkor világossá válik, hogy a zömmel uniós forrásokkal bővített önkormányzati intézmények miért avulnak és amortizálódnak olyan gyorsan, hogy még a puszta állagmegóvásuk is csak újabb pályázati támogatások igénybevételevel lehetséges. Ez az állapot állami és önkormányzati szinten is egy ördögi kört alakított ki. Valódi nemzeti ipar hiányában a lehívott uniós támogatások nem a honi, hanem az Európai Unió centrum országainak gazdaságában fejtik ki multiplikátor hatásukat. A mi adóinkból is finanszírozott közös pénzügyi alapok támogatásaiból leadott rendelkezéseinkkel többek között a francia mezőgazdaságot, a német gépgyártást és az osztrák építőipart támogatjuk. Történtek és történnek kísérletek nemzeti tőke kialakítására, de azok – kevés kivételtől eltekintve – legalább annyira szolgának magán-, mint közérdeket.

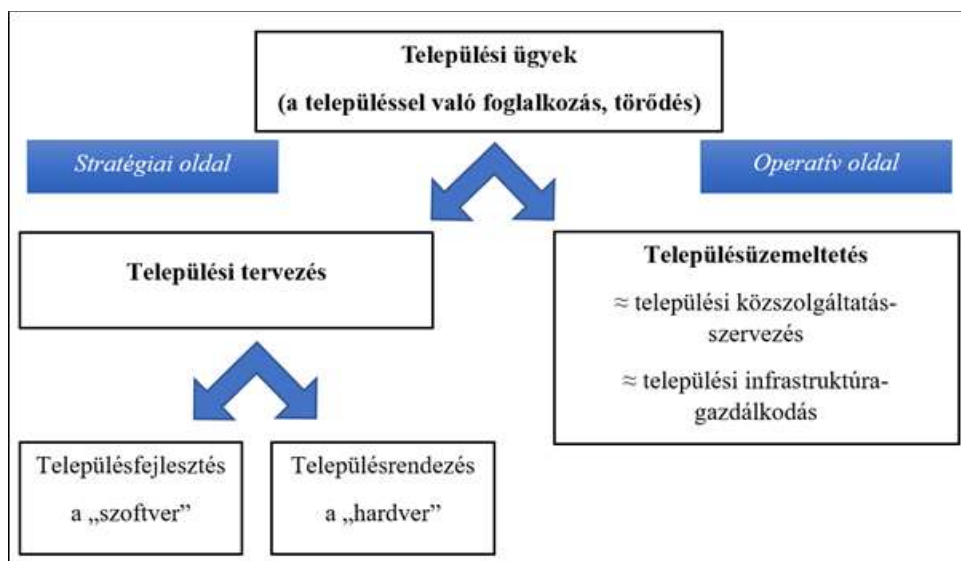
Az a tapasztalat, hogy azoknak az önkormányzatok stabil a gazdálkodása, amelyeknek nincs közintézménye vagy rendelkezik azokkal, de erős a gazdasága. Ilyenek egyrészt a törpe- és aprófalvak, másrészt néhány tucat, a település méretéhez képest jelentős ipari és/vagy turisztikai potenciállal rendelkező nagyközség, illetve kis- és középváros.

A legeladósodottabbak éppen a legnagyobb pályázati támogatásokkal ellátott megyei jogú városok és a főváros, valamint a megyei önkormányzatok voltak. Ennek az a magyarázata, hogy a jóléti beruházások végrehajtásának vélt politikai haszna egyenesen arányos a fejlesztéssel megcélzott települések méretével, a szavazópolgárok térbeli koncentrációjával. Ahogy a rövid távú politikai céljaikat szem előtt tartó országos és helyi potentátok a közösen égetett pénz fényében sütkéreznek, nem számolnak a lobbitevékenységükkel hosszabb távon okozott esetleges károkozással, a fenntarthatatlan, életképtelen beruházásokkal. A legnagyobb városaink ugyanis – tisztelet a kivételnek – lakosságszámukhoz képest gyenge gazdasági erővel rendelkeznek, jóléti beruházásai, közintézmény-hálózatának fejlődése és fejlesztése inkább az etatista fejlesztéspolitika következményei, semmint a polgári jóléti gazdaság eredményei. Nádas Péter író szerint *„Magyarország néhány alulfejlett város. A köztük lévő területek pedig hálóhelyek, ahol az állampolgárok munka és kultúra híján orientálatlanul bolyonganak.”* (Nádas 2017) A vélemény sommás, tehát sarkos, de érdemes belegondolni az esetleges igazságtartalmába. A vidék a modern állam területi beavatkozásai óta, mintegy másfél évszázada a területfejlesztés vesztese: demográfia és vásárlóerő tekintetében a városok növekedésének tartaléka, az intézményhálózat-racionalizálás (-leépítés) első áldozata, a tőkebefektetések utolsó célpontja. Ugyanazok a motívumok, sztereotípiák leírhatók, mint a '30-as évtized Palócföldjének cifra nyomorúsága, tardi helyzete, vagy a '70-es évek Őrségének panasza idejében.

A közszolgáltatások és közintézmények alapítására, építésére általában lehetőség van uniós pályázati források lehívására, a fenntartásukra viszont általában nem igényelhető vissza nem térítendő támogatás igénybevitelére. Ezzel a települési ügyek két – a stratégiai és az operatív – oldalának egyensúlya megbomlik (1. ábra).

1. ábra

A településügyek stratégiai és operatív oldala



Forrás: Buskó 2011

A stratégiai oldalhoz tartozik minden olyan tervezési elképzelés, amelyek nyomán megvalósuló beruházások a települést egy magasabb minőségi szintre emelik, lakói élet-színvonalát pedig növelik. Ennek a tevékenységsorozatnak két fő összetevője van. Az egyik a településfejlesztés, amely a jövőkép eléréséhez vezető fejlesztési tervek megfogalmazását jelenti, ezért a „könnyű” vagyis „szoftver” elemeknek tekinthetők.

A másik a településrendezés, amelynek feladata a tervezett beruházások beillesztése a település meglévő műszaki-szerkezeti adottságaiba. Mivel utóbbiak állapota determinálja azt, hogy a megfogalmazott projektek egyáltalán kivitelezhetőek-e vagy sem, a településrendezési eszközök a településtervezés „hardver”, azaz „nehéz” komponenseit képviselik.

A települési ügyek másik fele az operatív oldal, amely a közigazgatás-szervezés és az infrastruktúra-gazdálkodás megszervezését, azaz a településnek, mint komplex egésznek a működtetését jelenti. A tervezésnél, fejlesztésnél ügyelni kell arra, hogy a stratégiai és az operatív oldal mindig egyensúlyban legyen. Bármelyik túlsúlya vagy elmaradottsága a másikhoz képest a fejlődés legnagyobb akadálya. A túlméretezett – különösen a presztízscélokat szolgáló – beruházások jelentős plusz terhet rónak az üzemeltetési oldalra, minden új létesítmény működtetésének költsége hosszú távon beépül

a költségvetés kiadási tételei közé. Éppen ezért a településtervezési elképzelések megfogalmazásakor célszerű mindjárt az új létesítményre üzemeltetési tervet készíteni. A másik véglet, amikor a beruházások, felújítások tartósan elmaradnak. Ebben az esetben a gyorsuló mértékű amortizáció egyre költségesebbé, végső soron pedig működésképtelenné teszi a létesítményeket.

A települések külső kapcsolatai horizontálisak és vertikálisak is lehetnek. A vertikális kapcsolatok formális vagy funkcionális jellegű alá- fölrendeltségi viszonyokat jelentenek, amelyek településhierarchiát építenek fel (Pirisi, Trócsányi 2010).

A településhierarchiában a településföldrajz azokat a helységeket tekinti városnak, amelyek a területi munkamegosztásban nem mindennapi igényeket kielégítő, nem hétköznapi szerepköröket is betölt és azokat más települések számára is ellát. Ebben a viszonyrendszerben a város központi (nem mindennapi igényeket kielégítő) funkciókkal rendelkezik, amit más települések lakói számára is ellát, így centrum, az ellátott települési kör pedig a vonzáskörzet (Mendöl 1963). A meghatározásból következően a város fejlődése és fejlesztése nemcsak az adott településre gyakorol hatást, hanem az általa ellátott helységekre is. Éppen ezért a városfejlesztési célok, eszközök megválasztását ennek a (nagyobb) felelősségnek a tudatában kell megválasztani és végrehajtani (Kőszegfalvi, Loydl 1999; Tóth 2000).

Az ellenálló-képesség külső előfeltételeinek vonatkozásában az alábbi fontos következtetéseket vonhatjuk le.

- 1) A települések fenntartható fejlesztéséhez szükséges a népesség folyamatos növelése a beköltözések ösztönzése által, ugyanis a hazai településfejlesztési támogatások a népesség-koncentrációkat favorizálják.
- 2) A bevándorlási célpont helyzet eléréséhez (köz)intézmények és munkahelyek szükségesek. Előbbiek viszik a pénzt, utóbbiak hozzák, ezért szükség van a helyi gazdaság fejlesztésére is. A közintézmények segítik a város körüli vonzáskörzet kiépülését, és a periféria bővítése, elmélyítése segíti a centrum hosszú távú stabil működését, krízishelyzetekben akár a túlélését is.
- 3) A helyi gazdaság lehetőséget biztosít a közszolgáltatások biztonságos fenntartásához, munkahelyek teremtéséhez és az adóbefizetéseiről a helyi önkormányzat költségvetésének stabilitását garantálhatja.
- 4) A helyhatóság büdtségében nagy szerepet játszó helyi adók nemcsak a közszolgáltatások zavartalan működését segítik elő, hanem a növekedést, bővülést eredményező pályázati forrásokhoz is biztosítja a szükséges önerőt.

Az ellenálló-képesség belső előfeltételei: a történelmi adottságok

A Sopron vármegyei Bük 1902-ben a három egyutcás agrárfalu, Alsó-, Közép- és Felsőbük egyesítésével létrejött nagyközség, amely a dualizmus kori fejlődését annak köszönhette, hogy az 1865-ben megnyílt Sopron–Szombathely vasútvonalon (ún. Déli vasút) állomást kapott. A kedvező közlekedéscsoporthelyi helyzetű települést az ipar is megtalálta, az 1867-ben létesített korszerű cukorgyára fénykorában több mint 700 főnek adott munkát. A népessége is rohamos növekedésnek indult, az 1890-es években átlépte a 3000 főt (Csapó 2016). A dinamikus fejlődést a cukorgyár 1917-es leégése törte meg, amely egy zsugorodó pályára állította a település társadalmát és gazdaságát egyaránt (Baranyai 2016).

Az 1950-es megyerendezéskor a megszűnt Sopron megyétől Vas megye perifériájára került és községgé „lefokozott” Bük történetében az 1957-es esztendő hozott szerencsés fordulatot. Ekkor találták meg a határában végzett kőolajkutatások során azt a hévizet, amelyre alapozva 1962-ben megnyílt a közfürdője. 1972-ben, a fedett részleg elkészültével megszűnt az idényjellege, Bük egész évben látogatható turisztikai célponttá vált. A létesítmény közvetlen környékén kiépült a negyedik településrész, Bükfürdőtelep (ma Bükfürdő), kempingekkel, szállodákkal, üdülőházakkal. Az egész éven át nyitva tartó fő attrakció és a rá épülő turisztikai vertikum vándorlási célponttá tette az addig fogyó népességű községet. A demográfiai trendforduló az 1970-es években történt. Az 1970-es népszámlálás alkalmával 2548 fővel érte el az újkori népességszám-minimumát, azóta folyamatosan növekszik a lakosságszáma. 2023-ban Bük lakónépessége 3756 fő volt, amivel a 216 vasi település közül a 8. legnépesebb. Demográfiai súlyának növekedését elősegíti az is, hogy a vármegye csaknem minden települése folyamatosan veszít népességéből. Egy évtizeddel ezelőtt még Csepreg és Vép is nagyobb volt nála, jelenleg már csak a 7 járási székhely város előzi meg. Ha a jelenlegi népesedési trendek változatlanok maradnak, akkor kb. egy évtizeden belül utoléri, illetve megelőzi Vasvárt, amely a legkisebb járási székhely a vármegyében.

A fürdő hat évtizedes fejlődése következtében a létesítmény hazánk 2. legnagyobb területű és 3. leglátogatottabb fürdője, a település pedig a vendégéjszakák alapján a 4-5. legnépszerűbb desztinációja lett (Lenner, Palkovits 2014). A fürdőkultúra városias fejlődést indított el: 1983-ban visszakapta nagyközségi címét, 2007-ben pedig elnyerte a városi rangot. Az addig megyei tanácsi tulajdonú büki gyógyfürdő 1993-ban vállalati forma helyett zártkörűen működő részvénytársasággá alakult, amelynek fele-fele arányban a helyi, illetve a Vas Megyei Önkormányzat lett a tulajdonosa, 2004-től a munkavállalói részvényprogram (MRP) bevezetésével a dolgozók is tulajdonosok lettek. 2012-től a megyei vagyonrész államosításával kialakult a mai tulajdonosi szerkezet:

46,92–46,92% a helyi önkormányzat, illetve a magyar állam, 6,16% dolgozói részvényhányad.

A helyi önkormányzat nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy oldja az idegenforgalomtól való egyoldalú függést. A település északnyugati részén fekvő iparterületet folyamatosan fejlesztette és ennek köszönhetően oda kettő multinacionális vállalat is megtelepedett. Az egyik a svájci Nestlé állateledelgyára, a másik az osztrák érdekeltségű VOG Export-import Kft. A fürdőváros gazdasága a turizmus mellett immár az iparra, mint másik gazdasági „lábra” is támaszkodhat. Ez stabilabbá tette a város helyzetét és biztonságosabbá a tervezési lehetőségeit. A fejlesztéseknél az idegenforgalmi és a közszolgáltatási szempontok mellett immár harmadikként az ipari kapacitás stabilitása is szempont lett, amelyek együttes, harmonikus bővülése Bük ellenálló-képességét, rezilienciáját is növeli. Az állateledelgyár állandó, ma is tartó bővítésének köszönhetően a dolgozói létszáma 1500 főre növekedett, amivel nem csak a legnagyobb munkáltató lett a városban, hanem annyi munkavállalót foglalkoztat, mint a sorban következő kilenc összesen. A gyár jelenleg zajló és tervezett – Turul fantázianevet viselő – bővítési szakaszait nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű beruházássá nyilvánította a kormány, ami garanciát nyújt arra, hogy minden kedvezőtlen külső körülmény (COVID, energiaválság, uniós pénzekről való alkudozás stb.) ellenére is zavartalan legyen a fejlesztés.

1. táblázat

Bük Város Önkormányzata 2023. évi költségvetésének tervezett bevételei és kiadásai

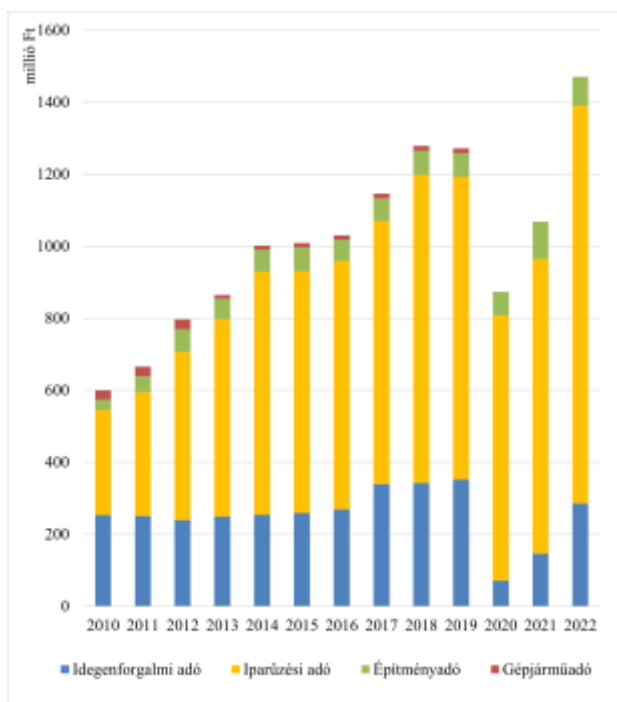
	<i>Bevétel (e Ft)</i>		<i>Kiadás (e Ft)</i>
Működési bevételek	1 770 978 732	Működési kiadások	1 278 751 590
Felhalmozási bevételek	1 215 872 284	Felhalmozási kiadások	3 162 697 591
Finanszírozási bevételek	2 444 370 694	Finanszírozási kiadások	989 772 529
Bevételek összesen	5 431 221 710	Kiadások összesen	5 431 221 710
<i>A fentiből:</i>			
Idegenforgalmi adó	200 000		
Iparüzési adó	900 000		
Építményadó	60 000		
Késedelmi pótlék	500		
<i>Adóbevételek összesen</i>	<i>1 160 500</i>		

Forrás: Büki Közös Önkormányzati Hivatal Pénzügyi Csoport adatai alapján saját szerkesztés.

A helyi gazdaság folyamatos fejlődésének és fejlesztésének eredményeként a helyhatóság gazdálkodása is hosszú ideje, magas bázison stabil. Az önkormányzati költségvetés főösszege a 4–5 milliárd forint körül mozog, ami abszolút értékét tekintve Szombathely és Sárvár után, Körmend és Szentgotthárddal kb. egy szinten a 3–5. helyet foglalja el a vármegyei rangsorban, a lakosságszámra levetítve pedig vetélytárs nélkül az első. A költségvetés stabilitását a jelentős sajátos bevételek biztosítják, amelyből egyre nagyobb hányadot tesz ki a helyi iparüzési adó (HIPA), az abszolút értékében továbbra is számottevő, de relatív arányában egyre csökkenő idegenforgalmi adó (IFA) rovására. Az előbbi tétel a teljes helyi önkormányzati adóbevétel kb. 2/3-át teszi ki, míg az utóbbi ¼-ét, legfeljebb 1/3-át, ami igazolja a helyi gazdaság kétlábos állásának kívánalmát. A koronavírus-járvány ideje alatt az IFA-bevétel gyakorlatilag nullára csökkent, a növekvő HIPA nélkül lényegében működésképtelenné vált volna a város és közszolgalatásai (1. táblázat, 2. ábra).

2. ábra

Bük Város Önkormányzata adóbevételeinek alakulása, 2010–2022



Forrás: Bük Közös Önkormányzati Hivatal Pénzügyi Csoport adatai alapján saját szerkesztés.

A koronavírus-világjárvány árnyékában telt 2020–2021. évek után a 2022-ben ki-robbant orosz-ukrán háború következtében fellépő energiaár-robbanás gyakorol nyomást a gazdasági szereplők és a helyhatóságok pénzügyi helyzetére. A három éve tartó krízis legnagyobb vesztese a turisztikai ágazat, amely csak nagyon lassan talál magára. Ha ez megtörténik, akkor – legalábbis Bük esetében – bízhatunk abban, hogy az visszaállítja a két lábon állást.

A járvány előtti utolsó „békeévben” az önkormányzat az utolsó turizmusból származó pénzügyi tartalékát az iparterület fejlesztésére fordította és még maga sem gondolta, hogy az ilyen rövid idő alatt megtérül. A válság alatt is növekedő HIPA révén a helyhatóság nemcsak a közintézményeket volt képes működtetni, hanem a bezárt gyógyfürdő dolgozói gárdáját is megtartani.

A COVID-19 ideje alatt zavartalanul tudta folytatni és befejezni az önkormányzati nagyberuházásokat is: bükfürdői Termál tér építése (3 milliárd Ft), iparterület fejlesztése (500 millió Ft), szennyvízátemelő építése (350 millió Ft), kerékpárút-hálózat rekonstrukciója és bővítése (300 millió Ft), Szent Kelemen templompark átépítése (200 millió Ft) stb. Ezek az investíciók elősegítik a járvány utáni fellendülő időszakban a repülőrajtot. Különösen azért, mert nemcsak presztízsberuházások valósultak meg, hanem a termelést elősegítő, a gazdasági elrugaszkodást elősegítő infrastrukturális fejlesztések is.

Az ellenálló-képesség belső előfeltételeinek vonatkozásában az alábbi fontos következtetéseket vonhatjuk le Bük esetében:

- 1) Agrárhagyomány és a napjainkban erős ipar és turizmus kettőssége. Ezzel kapcsolatban lehetőség, hogy a település korábbi mezőgazdasági emlékeit, ételeit, kultúráját a turizmus szolgálatába állítsa. Erre történtek sikeres kezdeményezések: évenkénti Aratóünnep, tájházrekonstrukció, Répcemente Mesepark.
- 2) A kis településméret nagy gazdasági erővel párosul, ez egyrészt könnyebbé teszi a közintézmény-hálózat működtetését és fejlesztését, másrészt nehezebbé a kereskedelmi hálózatok idecsalogatását, valamint a jóléti kiadásokra szolgáló pályázati források lehívását.
- 3) A rurális településarculat és -szerkezet némileg ellentmond a város urbánus funkcióinak és építkezéseinek. Itt a feladat, hogy a népesség folyamatos növekedésének megfelelően fejleszteni kell a településarculatot, a várost és vidéket ellátó közintézmény-hálózatot, a gyógyhelyi hangulatot, de megtartani a falusi múltból származó, nyugalmat árasztó arányokat, építészeti emlékeket.

Az ellenálló-képesség külső és belső tényezői: a településfejlesztési elképzelések

A települések településfejlesztési koncepciója és stratégiája tartalmazza a település- és térségfejlesztés külső és belső tényezőit, amelyek vizsgálata döntő fontosságú a helyi fejlesztési politika sikere szempontjából. Bük jelenleg is hatályban lévő, vonatkozó dokumentumában így fogalmazták meg a város 2030-ig tartó időhorizont szerinti jövőképet. Eszerint: „A város a meglévő természeti erőforrásaira támaszkodva, azokat kihasználva és továbbfejlesztve, tudatos stratégiával és marketingtevékenységgel térségi gazdasági társadalmi központtá válik. A turisztikai kínálatban domináns a minőségi termál-, a gyógyturizmus, egyre nagyobb teret hódítanak az alternatív kínálati elemek: az egészség-, a vízi- és az aktív turizmus, mely területeken széles körű szolgáltatásokat nyújtó, helyi, szakképzett munkaerőt alkalmazó, helyi termékeket kínáló tőkeerős vállalkozások tevékenykednek. A térségi oktatási-képzési-igazgatási központként funkcionáló település társadalmi életét a partnerség, az összetartozás és aktív együttgondolkodás jellemzi, a növekvő lakosságszámot fejlett közintézmények fogadják, a helyieknek biztos megélhetést jelent a több lábon álló, stabil gazdasági bázis. A rendezett, fürdővel egybeépült kisvárosi településképet hangulatos főtér, sétányok, parkok jellemzik, ahol a helyi lakosokat és a vendégeket felújított építészeti műemlékek, színes és egyedi kulturális programkínálat, széleskörű sportolási lehetőség és kereskedelmi szolgáltatási kör várja. Az érték- és környezettudatos fejlesztések eredményeképpen a település energiaellátásában meghatározóak az alternatív erőforrások, elterjedt a szelektív hulladékgyűjtés, a biogazdálkodás, minimális a környezetterhelés.” (Kovács 2022)

A fenti jövőkép hosszútávú megvalósításával kapcsolatban a településfejlesztési koncepció három horizontális szempontot határoz meg:

- a) Befogadás – társadalmi felzárkózás, esélyegyenlőség megteremtése;
- b) Fenntartható fejlődés – fenntartható növekedés;
- c) Értékmegőrzés és intelligens növekedés.

A valamennyi ágazati döntésben érvényesítendő három cél közül az első tartalmazza a város három fő területi szinthez igazodó gazdaság- és intézményfejlesztési céljait:

- 1) Nemzetközi turizmus;
- 2) Regionális jelentőségű ipar;
- 3) Térségi vonzáskörű (köz)intézmény-hálózat.

A fenntartható fejlődés – fenntartható növekedés célrendszer tulajdonképpen a települési reziliencia fogalmát takarja. Ebben a pontban szerepel többek között a helyi gazdaság duális fejlődésének, a turizmus és az ipar harmonikus fejlesztésének a kívánalma is, ami a település ellenálló-képességének egyik sarokköve.

Az értékmegőrzés és intelligens növekedés a múlt értékeinek és a jelen technológiai színvonalának ötvözése a jövőkép elérése érdekében. Ehhez a város a múltbéli hagyományait éppúgy fel kívánja használni, mint a természeti erőforrások környezetkímélő felhasználását.

A településfejlesztési koncepció által a város rezilienciáját érintő tényezők vonatkozásában az alábbi következtetések vonhatók le:

- 1) A reziliencia kérdése Bük településfejlesztési koncepciójában és stratégiájában mint horizontális szempont hangsúlyosan szerepel
- 2) A reziliencia elérése szempontjából a legfontosabb, de nem az egyetlen eszköz a diverz gazdaság, de emellett több más tényező is ezt a célt szolgálja, úgymint a vonzáskörzetet építő (köz)intézmény-hálózat, a vonzó településképp, növekvő népesség, szélesedő középosztály, a környezetbarát energiaforrások felhasználása stb.

Konklúzió

A települések rezilienciája magába foglalja az egyének, a közösségek és a szervezetek sokkhatások következményeinek leküzdésére irányuló képességét. Egy város ellenálló-képességét az adott településre jellemző különböző gazdasági, szociális, technológiai és egyéb tényezők fejlettségétől függ, valamint azok együttműködésétől. Az utóbbi években számtalan kutatás foglalkozott ezzel a társadalomtudományi területtel, amelyek eredményei segíthetnek felderíteni azokat a kritikus pontokat, amik gyengítik egy település ellenálló képességét. Csak ezek ismeretében javítható egy-egy város esetében a reziliencia. Az ellenálló-képesség növeléséhez egy városnak több dimenzióban, több területen kell cselekednie. Erősítenie kell a társadalmi, a természeti, a fizikai rendszereket és az intézményrendszerét is.

Az előbbi értekezés célkítűzésével összhangban Bük város esetében az alábbi következtetések vonhatók le ágazati bontásban:

Településfejlesztés:

- A következő, 2021-2027-es uniós költségvetési időszakra való felkészülést (fejlesztési koncepció, rendezési terv, kiviteli tervek) időben el kellett kezdeni, hogy a támogatások lehívása gyorsabb, hatékonyabb és hasznosabb legyen. A fejlesztési politika folyamatos monitoringozása teszi lehetővé a települési ügyek stratégiai oldalának stabilitását.
- Család-, vendég- és vállalkozásbarát települési imázs további fokozása.

Településüzemeltetés:

- A fenntartható módon működtethető beruházások a települési ügyek operatív oldalának biztonságát jelenti.
- A fejlesztés mellett az üzemeltetés feltételeinek megteremtése, megőrzése.
- A város térségi vonzó hatásának fokozása.

Demográfia:

- A népességyarapodás megtartása.
- A társadalmi középosztály szélesítése.

Gazdaság:

- A sokszínű és dinamikusan fejlődő helyi gazdaság megőrzése, a további növekedés feltételeinek megteremtése.
- A nemzetközi híru turizmus vonzerejének további fokozása.
- A regionális jelentőségű ipar
- A város fejlesztéséhez és működéséhez biztonságos háttér megteremtése, fenntartása és lehetőség szerinti bővítése (pályázatok és saját bevételek).
- Megújuló környezetbarát energiaforrások felhasználása.

Intézmények, infrastruktúra:

- A közintézményhálózat biztonságos működtetése, átgondolt bővítése.
- Az intézmények vonzáskörzetének bővítése, ezáltal hosszútávon fenntartható képességének biztosítása.
- A bővített újratermelést elősegítő infrastruktúra fejlesztésének elsőbbsége a presztízsb beruházásokkal szemben.

Településarculat:

- Modern fürdővárosi településkép további esztétikai és tartalmi fejlesztése.
- A hagyományos települési arculat megőrizve megújítani (falusi nyugalom, városi kényelem kettősségének biztosítása).

Bük a mögöttük hagyott COVID-19 világjárvány okozta gazdasági krízist megerősödve élte túl, az orosz-ukrán háború nyomán fellépő energiaválságot pedig egyelőre jól kezeli. Azt, hogy ez mennyire köszönhető saját magának és mennyire lehet általános tapasztalatok levonására alkalmas modellszerű beavatkozás, nem tudjuk. Az összefoglalás értékét az adja, hogy nem hipotetikus, hanem empirikus, a napi gyakorlatban működő állításokat tartalmaz.

Irodalom

- Baranyai G. (2016): A város műszaki infrastruktúrája. In: Csapó T. (szerk.): Bük város monográfiája. Bük Város Önkormányzata, Bük, 467–482.
- Buskó T. L. (2011): Településüzemeltetés. Aula Kiadó, Budapest, 223.
- Buzási, A., Csizovszky, A. (2023): Urban sustainability and resilience: What the literature tells us about “lock-ins”? *Ambio* 52, 616–630.
- Csapó T. (2016): A település népességének alakulása, demográfiai és társadalmi szerkezetének jellemzői. In: Csapó T. (szerk.): Bük város monográfiája. Bük Város Önkormányzata, Bük, 293–320.
- Gróf, K., Németh, S. (2022): A települések fejlődési képessége és fejlesztési lehetősége – Bük város példáján. *Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 32(243), 71–84.
- Hegedüs J. (2020): A rugalmas város. In: Szirmai V. (szerk.): Középvárosi társadalmak. Egy új, innovatív városfejlesztési modell megalapozása. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 74–82.
- Lenner T., Palkovits I. (2014): A Nyugat nyomában: Vas megye gazdaságának fejlődéstörténete. In: *Településföldrajzi Tanulmányok*, 3. különszám, 80–96.
- Kőszegfalvi Gy., Loydl T. (1999): Településfejlesztés. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 162.
- Mendöl T. (1963): Általános társadalomföldrajz. Akadémiai Kiadó, Budapest, 567.
- Pirisi, G. (2019): A reziliencia lehetséges értelmezése a településföldrajzi kutatásokban. *Tér és Társadalom*, 33(2), 62–81.
- Tóth Z. (2000): A települések világa. Ponte Press Kiadó, Pécs, 181.

Internetes források

- Nádas P. (2017): Brüsszel nem védheti meg a demokráciát helyettünk.
https://index.hu/belfold/2017/04/06/nadas_peter_brusszel_nem_vedheti_meg_a_demokraciat_helyettunk/
- Pirisi G., Trócsányi A. (2010): A települések térkapcsolatai és az ennek nyomán létrejövő képződmények.
<http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz2/ch03s05.html>

Fejlesztési dokumentumok

Kovács B. (2022): Bük Modern Város Program (MVP) 2030 – Bük Integrált településfejlesztési Stratégia (Stratégiai fejezet átfogó felülvizsgálata). North Communications Kft., Szombathely, 105.

Jogszabályok

MÖTV (2011): 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól

ÖTV (1990): 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról

Tft (1996): 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről